

Sisukord

1. peatükk

Kriisidest kasvatuses ehk miks lastest saavad türannid	11
Esimene näide: Niklas ehk täiesti tavaline päev algkoolis	17

2. peatükk

Mis meie lastel viga on ehk kas psüühika areneb iseenesest?	21
Võim laste kätte! Võim laste kätte?	24
Teine näide: Saara ehk mida toob kaasa lapse liigne iseseisvus	26
Laste normaalsest kohtlemisest ja arengust	27
Kuidas laps maailma tajub	29
Kolmas näide: Claudia ehk miks peab vanem olema autoriteet	35
See ei ole üksikjuhtum	39
Impeerium annab vastulöögi	43
Miks lähtuvad tänapäeva arutelud valedest eeldustest?	47
Intervjuu asjaosalisega ehk kuidas õpetajad end koolis tunnevad	49
Neljas näide: Philipp ehk miks ei pea tööjuhendeid kordama	53
Vahelepoikeks lühinäiteid minu vastuvõtul käinud lastest	56
Viies näide: Jonas ehk lapsevanem ei saa enam vesteldagi	57

3. peatükk

Miks psüühika nii oluline on?	58
Näiteid tervest psüühikast	61
Harjutamine teeb meistriks	63
Kuues näide: Adriani juhtum ehk kuidas kohanemiskohad lapse elu mõjutavad	66

4. peatükk

Allakäigutrepp: mida on kaasa toonud intuiitiivse kasvatus kadumine	68
Koolid hakkavad tegutsema	69
Mida ütleb see nägemuse kohta lapsevanematest?	70
Klassikaline kasvatus ehk inimese intuitsiooni väärtusest	71

5. peatükk

Esimene suhtehäire: partnerlus ehk sunniviisiliselt alluvussuhtest vabastatud lapsed	75
Partnerluskontseptsioonid lasteaias	78
Partnerluskontseptsioonid koolis	84
Üks algkooliõpetaja räägib sõnakuulmatust Martinist	89

6. peatükk

Teine suhtehäire: projektsioon ehk vanemad allutavad end lapse soovide järgi	90
Laps kui mõõdupuu	93
Laps võimaldab mul end armastatuna tunda	94
Perekonnaväline surve ehk jätke võõras laps rahule!	98
Perekonnasisene surve: kas vanavanemate roll on lapsi vaid hellitada?	101
Seitsmes näide: Sven ja tema keemiakatsed	103

7. peatükk

Kolmas suhtehäire: sümbioos ehk kui vanemad seovad

enda psüühika lapse omaga	105
Närvirakk inimese äratundmiseks	107
Kaheksas näide: Marcel ehk poeg on osa emast	109
Kuidas lapsest saab vanema kehaosa?	110
Lapselike impulsside töötlemine eneseärritusena	112
Kas laps ei tee meelega midagi?	114
Kuidas sümbioosist võib tekkida lapsevastane vägivald?	115
Sümbioosi mõjud lapse psüühilisele arengule	116
Teel lapsevihkajaliku ühiskonna poole	119
Õpetaja virtuaalses häbipostis – küberkiusamine	126
Kõrvalepõikeks pilk tulevikku – Jaapani hikikomoorid	128
Näited	130
<i>Näide eriinternaatkoolist – sümbioos moonutab vanemate arusaamist lapsest</i>	130
<i>Puuduv närvirakk “inimene”</i>	131

8. peatükk

Haigest ühiskonnast	133
----------------------------	-----

9. peatükk

Et lastes jälle lapsi näha, tuleb taastada suhtlemisvõime	143
Lasteaed ja algkool: muutused on hädavajalikud	146
Vanavanemate uued ülesanded	148
Muutuste eeltingimus: lahendused tulevadpärast teadvustamist	149

Me ei vaja sellist haridust.
Me ei vaja mõtete kontrollimist.
Lõpp sarkasmile klassi ees.
Õpsid – jätke lapsed rahule!

Pink Floyd, Another Brick in the Wall

Kriisidest kasvatuses ehk miks lastest saavad türannid

Teleekraanidelt võib sageli näha, kuidas “super-lapsehoidjad“ või superemad saadetakse appi peredele, kelle igapäevaelus tundub peaaegu kõik viltu olevat. Niisugusel teleelul pole mingit pistmist sellega, mida oleme positiivses mõttes pereeluga seostanud. Me näeme ekraanilt ülekäte läinud lapsi, karjuvaid vanemaid ning õdesid-vendi. Need on ilmekad näited sellest, milliseks töötab saada meie endi tulevik.

Selliste telesaadete sõnum on selge: lapsi saab ohjes hoida ainult karmide meetoditega, rakendades kasvatuses täisleppimatust.

Päeva kuumimal ajal eetris olevaid, kalleima reklaamiajaga ning liialdatult skandaalihõngulisi dokumentaalfilme tembeldatakse tihti rämpsuks või millekski piinlikuks. Sellest hoolimata väljendavad need saated ühiskonna varjatud tundeid samamoodi nagu rasvane pealkiri üleriigilises kollases ajalehes – väidetavalt ei loe ega vaata neid keegi, kuid nende sisu teavad kõik. Muuhulgas võlgnevad need telesaated oma arvuka vaatajaskonna tööigale, et näidatav tundub inimestele kummaliselt tuttav.

Mainitud saated näitavad neid väikseid türanne, kellega me kõik elus kokku oleme puutunud. Lapsi, kelle kasvatuses tunduvad ohjad täielikult käest lastud olevat. Lapsi, kes ei meenuta mingil moel neid “väikesi armsakesi”, keda isa ja ema kunagi soovisid.

Ei teleekraanilt nähtav pseudokasvatus ega vanemate peene-tundeline kasvatusstiil kodus suuda probleeme lahendada, kuni ei arvestata inimese psüühikaga. Me usume, et psüühika areneb iseenesest ja mingil hetkel on see lihtsalt automaatselt täielikult välja kujunenud.

Näen oma praksises iga päev mitmesuguste hälvetega lapsi ja noorukeid. Lastepsühhiaatrina töötatud aja jooksul on laste hälvetes toimunud nii tohutud muutused, et need tekitavad muret kogu ühiskonna tuleviku pärast. Kui ka edaspidi ei suurene inimeste teadlikkus neist kõrvalekalletest, on tulemuseks üha vähem töö- ja suhtlemisvõimelisi noori ja täiskasvanuid.

Aastatepikkuse vaatluse tulemused kinnitavad, et enamiku probleemsete laste ja noorte psüühiline küpsemine on peatunud kõige rohkem kolmeaastase tasemel. Teisisõnu on nende noorte psüühika väikelapse tasemel, nende füüsilise ja psüühilise vanuse vahel haigutab suur lõhe. Seetõttu ei suudagi nad ümbritsevatega normaalseid suhteid arendada. Igasugune lähenemine neile näib ilmvõimatu. Nad terroriseerivad teisi enda ümber ja on välistele suunamiskatsetele täiesti immuunsed.

Kui asetada keskele kohale laste psüühiline areng, on võimalik seda nähtust süvitsi analüüsida ja sellega võitlemiseks sobivaid strateegiaid kujundada. Paraku pole siiani aru saadud vajadusest arvestada psüühilise arenguga. Kasvatus- ja haridusspetsialistide üldine hoiak põhines hoopis vastupidistel seisukohtadel. Viima-

seid saab kirjeldada kui vanemate ja laste vahel levinud kolme suhtehäiret: võrdväärset partnerlust, projektsiooni ja sümbioosi.

Kuna meil puudub diskussioon hoiakut kujundavate seisukohtade ja ühiskonnateoreetiliste arvamuste üle, pole meil tegelikult ka meetodeid, mis pakuksid midagi uut. Varieeritakse vaid ühtesid ja samu pedagoogilisi mudeleid. Viimastel aastatel on siiski tunda vanemate, õpetajate ja kasvatajate soovi kasvatust ja haridust tõhusamalt suunata. Praeguseks oleme sattunud aga olukorda, kus piirideta kasvavatest lastest on saanud oma vanemate kasvatajad ja kontrollijad. Põhjus ei ole kaasasündinud pahatahtlikkuses, vaid selles, et need lapsed ei ole psüühiliselt võimelised oma käitumist valeks pidama.

Eelnimetatud kolm suhtehäiret näitavad ilmekalt, kus peituvad vanemate ja laste vaheliste suhete põhilised vead. Need viitavad samas lahendustele, mis võiksid meid sellest nutusest olukorrast päästa. Olukorras, mis ohustab meie ühiskonna rahu-likku eksistentsi tervikuna, ei saa vastutavaks pidada ainult ühte asjaolu. Lapse psüühikale võib saatuslikuks saada terve hulk mõjutusi. Nende kõigi koosmõjul muutuvadki lapsed, kes oma ebaküpse psüühika tõttu õiget käitumist valest eristada ei oska, nendeks türannideks ja koletisteks, kellega suheldes me üha sagedamini nõutust tunneme.

Pedagoogika, kasvatusteooriad, erinevad õppevormid lasteaiadades ja koolis ning kodune kasvatus pääsevad alles siis täielikult mõjule, kui laste psüühiline areng on sobival tasemel. Selle põhimõtte on paljud kasvatamisega tegelevad inimesed unustanud. Eeldatakse, et psüühika areneb muu kõrval iseenesest.

Psüühilisi vääraarenguid peetakse haigusjuhtudeks, millest on võimalik terveneda olukorda analüüsides ja põhjuseid kõr-

valdades. Noorte silmatorkavalt hälbivat käitumist vaadeldes ei arvestata peaaegu kunagi noorte psüühilist küpsust. Liiga raske tundub ette kujutada, et nii suhteliselt süütuid (näiteks ajutine protestikäitumine) kui raskemaid juhtumeid (näiteks vargus või vägivaldsus) võib palju paremini seletada psüühilise küpsuse kui sotsiaalsete mõjutustega.

Levinud mehhanisme illustreerib näide, mis kolm aastat tagasi vapustas korraks Saksamaad.

Nimelt sattus 2006. aasta novembris ajalehtede esikülgedele Münsteri maakonnas asuv ja seni üsna turvaliseks peetud Emsdetteni linn. 35 000 elanikuga asulat raputas õudne uudis: kohaliku gümnaasiumi õpilane üritas koolitulistamise käigus tappa nii kaasõpilasi kui õpetajaid. See lugu oli teatud määral õnnelik õnnetus, lõppedes vaid üheteistkümne vigastatuga. Ainsaks ohvriks peeti 18-aastast koolitulistajat ennast, eraklikku ja ettearvamatut arvutimängufanaatikut.

Kuritööle olevat teda viinud “üldine frustratsioon ja elu mõtte puudumine”, vähemalt nii väitis ajakirjandus. Koolitulistaja vanemad said poja täiesti ootamatust vägivaldlastest ränga šoki.

Sellised teated ehmatavad meid viimastel aastatel üha sagedamini. Need on aga vaid jäämäe tipud ja nende suundumuste tegelikke mõõtmeid pole siiani keegi suutnud hinnata. Igaüks, kel on tutvuskonnas õpetajaid või kasvatajaid, teavad nende kaebusi laste ja noorte lootusetu olukorra kohta. Kuuldu põhjal võib arvata, et lastel puudub igasugune austus üldkehtivate normide ja reeglite vastu. Sealjuures on enamik lapsi pärit terviklikest peredest ja neid ei saa välja vabandada juttudega raskest lapsepõlvest, purunenud perest või ebasoodsast sotsiaalsest keskkonnast.

Üha enam tekitavad probleeme need lapsed ja noored, kelle vanemad on neid sünnist saati armastusega kohelnud. Need

vanemad on tänulikud iga heatahtliku kasvatusliku nõuande eest ja proovivad rakendada kõiki moodsaid pedagoogilisi võtteid. Ka Emsdetteni kuriteo toimepanija on teadaolevalt pärit toimivast perekonnast ning oli hea õpilane. Fakt, et ta oli tuntud kui erak, ei oleks pidanud koolitulistamiseni viima.

Tuleme tagasi koolitulistamise juurde. Viimasel ajal loodetakse ühiskonnas selliste sündmuste lahendusi peamiselt pedagoogikalt. Karmilt kritiseeritakse niinimetatud 1960. aastatel sündinute põlvkonda ehk neid, kes murdsid välja kasvatus- ja distsipliini liiga ahistavaist kammitsaist. Nemad levitasid antiautoritaarse kasvatus-idee ning näiliselt täielikku põlgust autoriteedimõiste vastu. Selle järgi otsustasid ka lapsevanemad ohjad lödvaks lasta, et mitte korrata vigu, mida nad endi vanemate puhul fataalseteks pidasid.

Praegusel ajal on aga märgata radikaalset kannapööret. Kasvatusteoreetikud soovivad kasvatuses rohkem rangust ja sihikindlust. Kuulus "laks tagumikule" on taas kasvatusaruteludes koha leidnud. Arvatakse, et see pole kellelegi kahju teinud, hoolimata sellest, kas selline käitumisviis on õige või vale.

Kas laksuga tagumikule või mitte, üks on praegu selge: meie laste ja noorte olukorra muutmise võti seisneb pedagoogika uutes suundades ja neil põhinevatel kasvatusmudelitel.

Loomulikult võib vana pedagoogikat uuega kõrvtada ja selle järgi banaalseid tarkusi sõnastada. Näiteks on lastele parem, kui nad saavad mõnikord ka "ei" öelda või otsuseid langetada arutelu teel, selmet lihtsalt täiskasvanu korraldusi täita. Mida on lapsel aga üldse vaja, et sellist kommunikatiivset taset saavutada? Kuidas haakub sellega keskkonna mürataust ning paljude õpilaste austusepuudus õpetajate ja kaasõpilaste vastu?

Et päevakajalise diskussiooni tupikust välja murda ja uusi teid otsida, järgin ma põhimõtteliselt teistsugust käsitlusviisi. See võib pedagoogilised püüdlused lõpuks ka muutusteni viia. Vajalike viiside leidmiseks peab sisenema ka süvapsühholoogia ja psühhiaatria valdkonda.

Mingil juhul pole minu eesmärk täiendada oma mõtetega ükskõik millist “uue pedagoogika” diskussiooni, ka ei tohi neid võtta kui kasvatusnõuandeid. Ma palun meeles pidada, et debatid kasvatusmudelitest, koolitüüpidest, pedagoogilistest kontseptsioonidest lasteaedades ja pikapäevarühmades jäävad nii kauaks kasutatuteks, kuni me ei mõista, mis eeldusi selleks kõigeks vaja on. Selleks eelduseks on meie laste psüühiline küpsus, alles siis saab kõik edasine võimalikuks.

Paljud selles raamatus kirjeldatud näited lasteaedadest, koolidest ja kodudest tulevad lugejale tuttavad ette kas enda või sõprade-tuttavate kogemusest. Rõhutan, et ühegi näitega ei kavatse ma kedagi halvustada ega veeretada süüd ei lastele, kasvatajatele ega vanematele. Arutelu süü üle lõhestaks ühiskonda veelgi ja juhiks tähelepanu tegelikest probleemidest kõrvale. Olulisim on mõista, et näiliselt allumatute laste ja noorte käitumise võib viia ühise nimetaja alla. Selleks nimetajaks on puudulik psüühiline küpsus.

Alles siis, kui täiskasvanud õpivad selle teadmise valguses enda käitumist kriitiliselt analüüsima, on võimalik lastele jälle tagasi anda nende koht ühiskonnas ja kohelda neid lastena. Selleks on neil ju ometi õigus. Praegu oleme aga lapsed täiskasvanutega võrdsele pulgale asetanud ja seega nad täiesti üle koormanud.

Esimene näide: Niklas ehk täiesti tavaline päev algkoolis

Kell 8.15, pärast hommikust koolikella, astuvad kõikide klasside lapsed korralikult rivvi. Ka 1.c klassil on rivis oma kindel koht. Peaaegu kõik lapsed seisavad paarides ja ootavad õpetajat. Kaks last jooksevad ümber grupi, kuid kui õpetaja tuleb ja palub neil rivvi võtta, lähevad nad rahulikult selle lõppu.

Vaid Niklas jätkab jooksu põosastes ja peidab ennast ära. Nähes, et tema klass läheb sissepääsu poole, karjub ta: "Ma olen siin!" Õpetaja viipab talle käskivalt. Seepeale jookseb Niklas kiiresti oma klassi juurde ja trügib teiste ette. Trügmine põhjustab tüli ja ohtliku olukorra trepil. Õpetaja tahab poisi käekõrvale võtta, et see ei saaks teistega enam tõugelda. Niklas aga ei tee sellest välja ja jookseb lihtsalt edasi.

Klassi ukse ette jõudes virutab poiss oma koolikoti koridori keskele. Õpetaja võtab koti eest ära, et teistel ei tekiks mõtet tema eeskujul järgida ning keegi koti otsa ei komistaks.

Niklas seisab ja vaatab, kuidas klassikaaslased joped seljast võtavad ja nagisse riputavad ning kingad riulisse panevad. Alles siis, kui enamik lapsi on klassis, võtab ta oma jaki seljast ja viskab selle nagi poole.

Siis tahab poiss klassi minna. Õpetaja seisab klassi uksele ja peatab Niklase märkusega, et too oma kingad jalast võtaks. Niklas karjub kõvasti: "Ei!" Seepeale räägib õpetaja teiste laste eeskujust ja tuletab meelde klassi reegleid. Alles siis, kui Niklas näeb, et ka tema sõbranna Anne võtab kingad ära, on ta valmis sama tegema. Vahetusjalanõusid ta siiski jalga ei pane. Nüüd tohib poiss klassi minna. Aga ta ei lähe oma

kohale nii, nagu teised lapsed, vaid lohistab end põlvedel läbi klassi ja veab koolikotti enda järel. Oma pingini jõudnud, virutab ta ranitsa veel kord pauguga põrandale ja istub siis oma kohale.

Kui lapsed on oma kohtadele jõudnud, tõusevad nad püsti, et üksteisele “tere hommikust” soovida. See on igahommikune tava ja samas väike võimlemisharjutus. Kui lapsed on näoga õpetaja poole, ronib Niklas toolile, näoga klassi poole. Järjekordse skandaali vältimiseks vahetab õpetaja oma kohta nii, et poiss ei ole enam keskel – Niklasel on nimelt üksikpink kohe õpetaja laua kõrval. See ei takista aga poissi hommikutervitust segamast ja tere ütlemise rütmis kõval häälle klassile lõugamast: “Sitapea, jobu!”. Õpetaja paneb poisile rahustavalt käe õlale, Niklas istub oma kohale.

Nüüd korratakse eelmises tunnis õpitud tähte ja loetakse tahvlilt sellega algavaid sõnu. Niklas ei taha vastata. Kui mõni laps sõna kohe välja ei häälda või seda tähthaaval veerib, karjub Niklas mõne enne öeldud sõna vahele. See teeb mõne lapse ebakindlaks. Õpetaja palub Niklasel ühe sõna välja otsida ja seda tahvlil näidata. Poiss vastab, et tema sõna oligi see, mille ta enne vahele hõikas, ja teisi ta ei pea ütleva. Kui ta oma sõna ette lugema peab, õnnestub see ainult õpetaja abiga.

Järgnevat kirjalikku ülesannet keeldub poiss esmalt täitmast. Enda sõnul ta ei oska ja seetõttu lihtsalt ei tee. Pakutud abi lükkab poiss järsult tagasi ning tahab selle asemel mööda klassi jalutama minna. Kui õpetaja tal seda rangelt teha keelab ja käsib ülesannet täitma hakata, jääb Niklas oma kohale istuma, kuid sõidutab end tooliga tahvli juurde ja tagasi.

Kui Niklas sellega enam tähelepanu ei pälvi, vaatab ta teiste laste töötamist mõnda aega rahulikult pealt. Siis võtab ta kotist eelkooli töövihiku ja tahab sealt ülesandeid teha. Õpetaja lehitseb vihikut, pakkudes sealt Niklasele sobivaid ja huvitavaid lehekülgi. Poiss vaatab neid, kuid keeldub ülesandeid lahendamast ja surub läbi oma tahtmise täita neid lehekülgi, mida ta ise tahab.

Järgmine tund on kehaline kasvatus. Õpetaja on tunni teemaks valinud harjutused poomil – sellel hüppamise ja tasakaaluharjutused. Tavaliselt ei võta Niklas kehalise kasvatuses tunnist üldse osa, vaid üritab end siniste spordimatide taha peita või sihitult läbi võimla joosta. Kui ta aga teel riietusruumi võimlasse üles pandud poome silmab, paneb ta ruttu spordipüksid jalga ja jookseb võimlasse. Lastele on poomiharjutused tuttavad, pärast riietumist tohivad nad nendel vabalt turnida. Niklas valib hüppamise. Mõne aja pärast kaebab paar last, et ta trügib kogu aeg ette. Õpetaja palub poisil järjekorrast kinni pidada, spordijalatsid jalga panna ning ütleb, et alles seejärel võib Niklas hüppamist jätkata. Poiss ärritub selle peale nii, et sõimab õpetajat sitapeaks. Too võtab poisil käest ja läheb temaga võimla eesruumi. Seal seletab ta Niklasele, et tunneb end sõimusõnadest solvatuna ja keelab endaga niisugusel toonil rääkida. Õpetaja lisab, et tema ju Niklast ei solva. Ka kordab õpetaja, et ilma spordijalatsiteta hüppamine on ohtlik. Niklas ei reageeri, tema tardunud pilk jälgib võimlas harjutavaid klassikaaslasi.

Klassi tagasi jõudnud, istub poiss oma pinki ja hakkab hommikusööki sööma. Seda nosides on ta vait. Söömise lõpul rõhatab poiss paar korda kõvasti üle klassi, kuid teised lapsed ei pane teda enam tähele.

Lõuna paiku tuleb ema Niklasele erandkorras kooli vastu. Õpetaja räägib emale lühidalt hommikustest seikadest. Ema on poja käitumisest üllatunud ning noomib teda. Niklas kuulab ema tuimalt, silmitsedes ise üksisilmi pikka koridori.

Sarnaseid olukordi ja käitumist tuleb koolides ette iga päev. Seejuures ei saa eristada häid või halbu päevi, kõik päevad on üsna ühesugused – Niklase nägu.

Paraku pole Niklas üksikjuhtum. Temataolisi lapsi on peaaegu igas klassis ning nad mõjutavad olulisel määral nii õppetöö läbiviimist kui kooli õhkkonda tervikuna.

Mis meie lastel viga on ehk kas psüühika areneb iseenesest?

Olen töötanud laste- ja noorukite psühhiaatrina üle kahekümne aasta. Minu juurde tuuakse iga päev noori patsiente, kelle vanemad on pärast pikka arupidamist jõudnud järeldusele, et nende võsukesel on ravi vajavaid käitumishälbeid. Enamasti pole tegemist sotsiaalselt probleemsete peredega, pigem kuuluvad nad keskklassi ja kõrgemasse kihti. Nende laste vanemad ei suhtu oma laste käekäiku ükskõikselt, vaid on mures ja püüavad teha kõik, et kasvatada üles õnnelikud ja rahulolevad lapsed.

Toon näite ühest tüüpilisest vestlusest lapsevanemaga, kümneaastase Sebastiani emaga. Saskia Schulze räägib lastevanemate koosolekust, kus mitu õpetajat juhtisid ema tähelepanu poja muretekitavale käitumisele ja parandamist vajavale õppe edukusele.

Proua Schulze, te mainisite, et käisite eelmisel nädalal Sebastiani klassi lastevanemate koosolekul.

Mida õpetajad teile rääkisid?

Mõned õpetajad rääkisid mu poja silmatorkavatest õpiraskustest. Ta olevat tähelepanematu, ei järgivat õpetajate korraldusi ega

laskvat õpetajatel endaga mõistlikult rääkida. Selles pole midagi uut ega ebatavalist.

Niisiis olete nende kaebustega ka varem tuttav?

Jaa, Sebastianil on õppeedukusega juba mõnda aega probleeme. Olen tihti kuulnud, et ta ei täida õpetajate korraldusi.

Kas see teeb teid murelikuks?

Nojah, muidugi oleks parem, kui tal läheks igas aines hästi. Aga Sebastiani emana tean, et ta õpib omal moel ja raskused koolis on seotud põhiliselt sellega, et õpetajad ei arvesta piisavalt tema individuaalse õpistiiliga.

Mida see täpselt tähendab?

Tema puhul ei tohi kasutada mingit sundust ega survet, tal tuleb lubada tegutseda omal moel. Tema isiksus on selline, et tal on raske sellega leppida, kui keegi, näiteks õpetaja, talle tööjuhendeid peale surub.

Aga koolis peab ta ju õppima klassiga koos töötama ja teistega sammu pidama.

Kas see ei ole teile tähtis?

Mulle on tähtsam, et tal oleks huvitav, siis tahab ta ka õppida. Kooli surve õpetajate ja kindlaks määratud õppesisu kaudu ei sobi talle.

Kuidas te suhtute õpetajate märkustesse poja halva õppeedukuse kohta?

Ma tean, et Sebastian oskab väga palju, kuid ta ei näita seda välja, sest ei tule toime klassikalise situatsiooniga koolis. Ma oletan

pigem, et õpetajad ei seleta materjali nii, et ta sellest aru saaks. Osalt võib asi olla ka kaasõpilastes, kes teda segavad.

Õpiraskused on aga ju kahtlemata olemas.

Mida te kavatsete nendega teha?

Loomulikult tahan ma Sebastianit aidata, et ta paremaid hindeid saaks. Ma panin ta kirja ühte koolivälisesse õpiabiprogrammi, kus lapsi õpetatakse mänguliselt. Selline paik peaks tema jaoks õige olema, sest seal on tähtis eelkõige koolirõõm.

Sebastiani ema vastustest nähtub, et ta on poja pärast mures. Ema mõtiskleb, kuidas poja õpiraskustest jagu saada. Emal pole ükskõik, mis pojaga koolis juhtub. Ta ei pea paljuks oma poja aitamiseks kulutada väljaspool kooli toimuva õppetöö jaoks lisaraha ja -aega.

Tema vastustest jääb kõlama aga päris mitu sellistes olukordades levinud arvamust:

- Lapse õpiraskuste eest vastutavad õpetajad.
- Tegelikult on laps teistsugune, ainult ta ei näita seda välja.
- Laps ei näita oma võimeid, kuna tal pole huivitav.
- Lapse probleemid saab lahendada, kui otsida õpiabi spetsialistidelt väljastpoolt kooli.

Nagu teised sarnasesse olukorda sattunud vanemad, nii otsib ka proua Schulze meeleheitlikult seletusi oma lapse käitumisele ja üritab olla vastutustundlik. Hoolimata sellest, istuvad need pered ühel päeval minu kabinetis. Sageli seetõttu, et eelnevad teraapilised pingutused pole tulu toonud ja viimase väljapääsuna otsitakse abi psühhiaatrilisest ravist.

Tegelikkuses pole tegelemine inimese ja antud juhul lapse psüühikaga mitte viimane väljapääs, vaid see peaks olema lähtekohaks kõigile teistele teraapiatele. Minu kauaaegne töökogemus ja sellega saadud teadmised näitavad selgelt, et suur hulk ühiskondlikke probleeme on seotud ühiskonnas tegutsevate inimeste oluliste puudustega.

Võim laste kätte! Võim laste kätte?

Herbert Grönemeyer nõudis 1986. aastal, et võim tuleks anda laste kätte, kuna nood olevat puutumata täiskasvanute võimuihast ja jultumusest. Ta pidas seda Tšernobõli katastroofi järgselt piltlikuks protestiks vanema põlvkonna vigade vastu. Tema nõudmine peegeldas ka suhtumist inimestesse või täpsemalt – lastesse.

Lääne valgustatud ühiskondades paistab laste maailm esmapilgul olevat paremas korras kui iial varem. Näiteks pole enam kümneaastaseid, kes peavad oma pere toitmiseks kaevandustes rügama. 19.-20. sajandi vahetusel tekkis kirjandusmaailmas omaette kooliromaani žanr, kus õpetajat kujutati kui koledat türanni, näiteks Rainer Maria Rilke lühijuttudes¹. Tänapäeval on raamatud täis pedagoogilisi teooriaid ja hariduskirjutisi, millel on vaid üks eesmärk: teha õpilasele nii kergeks kui võimalik haridusredelil kõrgematele astmetele ronimine ja eduka, sõltumatu ning täisväärtusliku elu elamine.

Laste õigused on tähtis teema, seetõttu on mitmes omavalitsuses asutatud nn lasteparlamendid. Lapsed tohivad seal sarnaselt

1 Eestis on siinkohal ilmekas näide kõster Oskar Lutsu "Kevadest". Toimetaja märkus.

täiskasvanutega väljendada oma seisukohti ühiskonna asjus, mida otsuseid vastu võttes ka arvestatakse.

Tänapäeval on laps iseenesest meile peaaegu nagu päästeingel. Seda muljet tugevdab moodsa ühiskonna lastevaesus. Tõsiasi, et möödunud aastakümnetel on sündinud üha vähem lapsi, teeb lapsest turumajanduse tingimustes haruldase ja seega ihaldatud kauba, mida peab kohtlema õrnalt.

Nii aga surutakse lapsed neile sobimatusse rolli, mille täitmiseks neil puuduvad igasugused psüühilised eeldused. Neile antakse roll olla täiskasvanule võrdne partner.

Lasteaia- või algklasside lastest rääkides ütlevad täiskasvanud sageli umbes nii: “Minu lapsel on tugev tahtejõud, ta paneb end maksma, sest teab, mida tahab.” Niisuguse suhtumisega antakse lapsele isiksuse omadused, mida tal aga elu nii varases staadiumis olla ei saa. Isiksuse areng algab alles kaheksandal-üheksandal eluaastal. Edasiselt sõltub see nii geneetilisest pärandist kui ka üksikute isiksuseomaduste individuaalsest arendamisest.

See, mida vanemad selles näites ekslikult isiksuseks peavad, on lapselik käitumisviis, mis on omane igale selles vanuses olevale lapsele. Nii tunduvad väikelapsed alati “tahtejõulised”, sest nad usuvad, et valitsevad üksinda maailma ja võivad oma tahet saada igal ajal. Väikelapsed ei ole veel õppinud välismaailma ja teisi inimesi enda mina piirangutena nägema.

Probleem ongi selles, et paljud vanemad, kasvatajad ega õpetajad ei arva enam, et nende kohus on lastele piiranguid seada. Nad näevad last tolle arvatava isiksusena ja võimendavad tema oletatavaid omadusi. Sellega aga takistatakse lapse eakohast arengut ja laps jääb pidama varase lapsepõlve psüühilisse faasi. Edaspidi on tal raske toime tulla igapäevaeluga, kus nõutakse piiridest lugupidamist.

Seitsmeaastase Saara näitel uurime, kuidas see reaalsuses paistab.

Teine näide: Saara ehk mida toob kaasa lapse liigne iseseisvus

Saara on Luise Falkenbergi tütar, oma ema silmaterana. Proua Falkenbergil oli juba Saara varasest lapseeest peale kindel eesmärk: Saara peab saama iseseisvaks, arendama oma isikust ning mitte lubama teistel endale ette kirjutada, mida ta peab tegema või tegemata jätma.

Seega on Saara iseseisvust igati soodustatud. Näiteks otsustas ta juba lasteaia käies iseseisvalt, mida selga panna, mida ja millal süüa. Ka oma mängukaaslased valis tüdruk alati ise. Kes tema silmis armu ei leidnud, seda uuesti külla ei kutsutud.

Kui Saara pidi siiski hakkama austama oma vanematekodu kooselu reegleid, koostati need üheskoos pärast vaevalisi tähenärimisi ja lõputuid arutelusid.

Koolis käitub Saara samuti väga iseseisvalt. Paraku ei võimalda need iseseisvuse vahejuhtumid proua Falkenbergil tütre üle uhked olla. Nimelt keeldub Saara tihti koduseid ülesandeid tegemast, samuti ei taha ta tema enda valitud viulimängu tundidesse minna. Proua Falkenberg ei saa aru, millest tuleb selline jonnimine, ja on tütre käitumise pärast ahastuses. Tütar reageerib tulivihaselt ema korraldustele koduseid ülesandeid teha või viulit harjutada. Ta karjub ema peale, läheb talle isegi kallale ja lööb teda käte-jalgadega. Tüdruk võib konfliktolukorras loopida asju ja löhkuda

emale armsaid esemeid. Saara eirab kõiki proua Falkenbergi katseid tema käitumist suunata.

Sellest näitest selgub ilmekalt, mis juhtub, kui vanemad ajavad segi laste iseseisvuse ja igasuguste käitumisreeglite puudumise igapäevaelus.

Saara pole harjunud, et kodus keegi talle ütleb, mis on õige või vale, mida ta peaks tegema või mitte. Tema vanemad on rakendanud liiga leebet kasvatust ja pidanud kõige õigemaks lasta tütrele varakult iseseisvaks isiksuseks küpseda. Nad ei ole aga kunagi endalt küsinud, kas Saara võiks iseseisvalt aimata, et ta ei pea vastutama mitte pelgalt iseenda, vaid ka ligimeste eest. Teiste inimeste ja nende asjade austamine teeb temast inimese.

Proua Falkenberg ja tema mees usuvad, et on Saarale vajaliku iseseisvuse saavutamisel abiks. Kahjuks ei märka nad, et nende tütrele puudub arusaamine, et iseseisvus ei tähenda enesemääramisõigust “peaga läbi seina” mentaliteediga. Kuna nad aga andsid Saarale algusest peale mõista, et too võib kõiki tähtsaid otsuseid oma elus ise teha, võtsid vanemad tütrele võimaluse tunda välist survet ja seega õppida grupis tegutsema.

Laste normaalsest kohtlemisest ja arengust

Järgnevalt tuleb korduvalt juttu sellest, et täiskasvanud peavad lastele piire kehtestama. Esmapilgul tundub see pühaduse teotamisena. Paljud vanemad võtavad piiride kehtestamist kui armastusepuudust, külma autoritaarset käitumist ja lapse halvustamist. Et niisugust vääritlemist vältida, paneme paika mõned põhitõed.

Lapsi peab alati hellalt kohtlema. Tingimata vajavad lapsed armastust. Seda saab väljendada kehalise kontakti kaudu, lapse vanusele vastavalt teda kallistades, sülle võttes või pead silitades. Lapse normaalse kognitiivse arengu jaoks on hädavajalikud ettelugemine ja temaga koos mängimine. Oma kogemusi kirjeldades ei sea ma neid tähtsaid asju mingil moel kahtluse alla.

Kui järgnevalt tuleb juttu käitumise treenimisest või piiride seadmisest, ei ole see vastuolus nõudega pakkuda lapsele armastust ja lähedust. Kindlad piirid ja armastus üheskoos võimaldavad eluks vajalikel oskustel välja areneda.

Siiski torkab silma, et paljud täiskasvanud pole lapse normaalse arengu astmetest teadlikud. Ka need, kes teevad silmanähtavalt kõik oma lapse heaks. See kehtib kõigi arenguvaldkondade kohta kõne omandamisest kuni motoorika arenguni välja. Näiteks ei teata, et 10-12-kuune laps peaks olema võimeline ütleva ühesõnalisi lauseid ning 12-14-kuune peaks muuhulgas käima.

Kolmeaastase lapse keeleline areng on jõudnud kolme-neljäsõnaliste lauseteni ning hügieenikasvatus on niikaugel, et laps on päeval kuiv. Ja eelkõige on kolmene laps õppinud vanemate äraolekul autoriteetidele kuuletuma ja lastegrupis silmatorkamatult toimetama. See ei tähenda midagi muud kui lapse lasteaiavalmidust. Edasine keeleline ja sotsiaalne areng viivad lõpuks kooliküpsuseni ajaks, kui laps saab kuue-seitsmeaastaseks.

Peale nende arengute läbib laps ka psüühilises plaanis eri faase ja saavutab eri küpsusastmeid. Eelkõige peegelduvad need selles, kuidas laps enda ümber maailma näeb, sellepärast nimetan ma neid arenguastmeid ka lapse maailmapildi arenguks.